

**POMIĘDZY SEKULARYZACJĄ I RELIGIJNYM OŻYWIENIEM.
PODOBIENSTWA I RÓŻNICE W PRZEMIANACH RELIGIJNYCH W POLSCE
I W NIEMCZACH**

KONFERENCJA SEKCJI SOCJOLOGII RELIGII
KRAKÓW 2011

15-17 września 2011 roku w Krakowie, w siedzibie Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum odbyła się doroczna konferencja Sekcji Socjologii Religii. Po raz pierwszy miała charakter bilateralny. Przez organizatorów zdefiniowana została, jako Pierwszy Wspólny Kongres Naukowy Polskich i Niemieckich Socjologów Religii. Obie Sekcje Socjologii Religii polska i niemiecka wspólnie wypracowały program konferencji i zaplanowały jej przebieg. W Komitecie Organizacyjnym, który był równocześnie Radą Programową zasiadali (w porządku alfabetycznym): prof. SGH, dr hab. Elżbieta Firlit (Katedra Socjologii, SGH), dr Michael Hinz SJ (Hochschule für Philosophie München, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum w Krakowie), prof. UW. Dr hab. Krzysztof Koseła (Instytut Socjologii UW), prof. dr hab. Maria Libiszowska-Żółtkowska (IPSiR UW), prof. dr hab. Gert Pickel (Universität Leipzig), prof. dr hab. Deftel Pollack (Universität Münster). Konferencja była dwujęzyczna z symultanicznym tłumaczeniem kabinowym. To generowało wysokie koszty. Na ich pokrycie udało się pozyskać sponsorów mających w swoich statutach wspieranie wzajemnej współpracy polsko-niemieckiej. Sekcja Socjologii Religii PTS uzyskała grant z Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Socjologowie niemieccy zostali wsparci grantami z Fundacji Konrada Adenauera oraz Fundacji Fritz Thyssen. Niemiecki Konsulat Generalny w Krakowie zadbał o atmosferę spotkania integracyjnego, a Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum w ramach sponsoringu udostępniła sale wykładowe, obsługę organizacyjną oraz wydała materiały konferencyjne. W obszernym programie zamieszczono dwujęzyczne abstrakty. Bez finansowego wsparcia wymienionych sponsorów Kongres polskich i niemieckich socjologów religii nie doszedłby do skutku. Pozyskane fundusze wesprą także wydanie dwu książek – w edycjach polskiej i niemieckiej.

W Kongresie czynny udział (z wystąpieniami) wzięło 35 referentów (po 17 z każdej strony). Drugie tyle słuchaczy przewinęło się w ciągu tych dwóch dni. Listę obecności podpisało 58 uczestników, w tym kilkoro studentów z uczelni krakowskich.

Referenci i referaty: (podaję tytuły tylko w języku polskim)

Prof. dr hab. Detlef Pollack, *Przemiany religijne w Niemczech: modele i konteksty*

Dr Tadeusz Szawiel, *Komentarz polski do przemian religijnych w Niemczech*

Ks. Prof. dr hab. Janusz Mariański, *Tendencje rozwojowe religijności w Polsce*

Dr Michael Hainz SJ, *Niemiecki komentarz do przemian religijnych w Polsce*

Prof. dr hab. Andrzej Wójtowicz, *Klasyczne tradycje w polskiej socjologii religii. Kierunki, problematyka, paradygmaty*

Prof. dr hab. Irena Borowik i dr Małgorzata Zawila, *Socjologia religii w Polsce – współczesność*

Prof. em. dr. Hartmann Tyrell, *Uwagi do teorii sekularyzacji*

Cand. dr. Manuel Franzmann M.A, *Analiza materialna zsekularyzowanej wiary jako przyczynek do ugruntowanego empirycznie pojęcia sekularyzacji*
Dr. Olaf Müller, *Między sekularyzacją a rewitalizacją: Kościoły i religijność w Europie środkowo-wschodniej i wschodniej. Analiza porównawcza procesów zachodzących od roku 1989/90*

Prof. Dr. Gert Pickel, *Religie Niemiec, Polski i Europy - porównanie. Empiryczny test teorii socjologii religii*

Ks. Prof. dr hab. Witold Zdaniewicz SAC, *Przemiany zachowań religijnych w Polsce w świetle wskaźników dominantes i communicantes w latach 1980 – 2010*

Prof. dr hab. Krzysztof Koseła, *Zmiana religijna w świetle danych empirycznych. Przypadek Polski*

Prof. dr hab. Elżbieta Firlić, *Przemiany w strukturach Kościoła katolickiego w Polsce w okresie transformacji systemowej*

Dr Stella Grotowska, *Trzeci sektor w Kościele katolickim w Polsce*

Prof. dr hab. Halina Rusek, *Rola polskiego protestantyzmu w życiu społecznym i kulturze*

Prof. dr hab. Michael Ebertz, *Kryzys i reforma Kościoła. Katolicyzm w Niemczech*

Prof. dr hab. Halina Mielicka-Pawłowska, *Obyczajowość religijna Polaków*

Prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz, *Viatores non eunt, ut eant.*

Pielgrzymowanie we współczesnej Polsce jako przejaw duchowości i styl życia

Prof. dr hab. Józef Baniak, *Kandydaci do zawodu księdza i księża, czyli "losy powołań" kapłańskich w Polsce w latach 1900 – 2010*

Dr. Kornelia Sammet, *Protestanckie pastorki w Niemczech*

Dr Maria Sroczyńska, *„Katolickie radio w twoim domu”- fenomen Radia Maryja w Polsce*

Dr. hab. Christel Gärtner, *Religia i media w Niemczech. Jak elita dziennikarska rozumie religię*

Dr. Ewa Stachowska, *Między tabloidyzacją religii a afiliacją religijną na Facebooku. Religia i media we współczesnym świecie*

Prof. dr hab. Maria Libiszowska-Żółtkowska, *Nowe ruchy religijne w Polsce*

Ks. Stanisław Wargacki SVD, *New Age*

Prof. dr hab. Bernt Schnettler, *Doświadczenie transcendencji a popularna religia w Niemczech*

Prof. dr Susanne Pickel, *Does God still cast his ballot? Wpływ Kościołów na zachowania wyborców w Europie zachodniej i wschodniej*

Prof. dr hab. Mirosława Grabowska, *Religia a polityka*

Dr Gergely Rosta, *Religijność i polityczne preferencje. Polska jako wyjątek?*

Br. Dr. Michael Hainz SJ, *Dlaczego Polacy są tak pobożni? Czy takimi pozostaną? Próba wyjaśnienia i prognozy w oparciu o teorie Davida Martina, Bernharda Groma i Pierre'a*

Bourdieu

Ks. prof. dr hab. Sławomir Zaręba SAC, *Religijność jako sfera kontaktów z sacrum. Przykład polskiej młodzieży*

Dr. cand. Anja Gladkikh, *Młodzież a religia w Niemczech i Polsce po przełomie*

Paneliści: Ks. Prof. dr hab. Janusz Mariański, Prof. dr hab. Zbigniew Stachowski, Prof. dr hab. Gert Pickel, Prof. dr hab. Michael Ebertz.

Referaty wygłaszane były na sesjach plenarnych i w czterech grupach tematycznych. Po każdym wystąpieniu był czas na dyskusję, które przeciągały się na kuluarowe spotkania. Zgromadzona wiedza miała – w założeniu programowym – przybliżyć odpowiedź na zasadnicze, postawione przed uczestnikami, pytanie o podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i w Niemczech.

Sytuacja religijna w Niemczech, dokonujące się współcześnie przemiany i przewartościowania postaw wobec religii nie jest równomierna ze względu na historyczne uwarunkowania sytuacji Niemiec wschodnich i zachodnich. W części zachodniej – na co wskazywali referenci – 80% ludności należy do Kościoła. Liczba wiernych na wschodzie stanowi ok. 25%. Religia w Niemczech coraz widoczniej staje się wyznacznikiem zróżnicowania. Z jednej strony oddziela protestancką północ od zdominowanego przez katolicyzm południa, a od 1990 r. wyznacza granicę pomiędzy na ogół wierzącym społeczeństwem części zachodniej i areligijnie zorientowanymi landami wschodnimi. Takie rozkłady rzutują na sytuację Kościoła (Kościołów) w Niemczech oraz pokoleniową transmisję światopoglądowych preferencji. Wiąż łącząca z Kościołami (katolickim – zwłaszcza w Bawarii i protestanckimi) zależy w dużej mierze od czynników społecznych, ekonomicznych, kulturowych oraz od kontekstu politycznego. Prof. Pollack, ale nie tylko on postawił tezę, że o spadku znaczenia Kościoła decydują takie czynniki, jak wzrost ekonomicznego dobrobytu, szeroka oferta spędzania czasu wolnego i rozrywki, rozwój państwowej struktury

gwarantującej bezpieczeństwo socjalne, zaostrzenie się konkurencji na rynku pracy, wzrost poziomu wykształcenia oraz związana z nim zmiana systemu wartości, jak też pluralizm kulturowy i religijny. Prof. Ebertz dorzucił tezę o kryzysie w Kościele wywołanym przez skandale i zgorszenie przemocą seksualną stosowaną przez księży i zakonników wobec dzieci i młodzieży. W świadomości społeczeństwa doprowadziło to do uznania przewagi moralności świeckiej nad kościelną. Doszło tym samym do zdecydowanej zmiany statusu społecznego Kościoła. Niemieccy referenci byli zgodni, co do tezy, że charakter religijności społeczeństwa niemieckiego coraz wyraźniej się indywidualizuje, odkościelnia. Wiara w Boga nie idzie w parze z uczestnictwem w życiu instytucjonalnym Kościoła.

Generalne pytanie zawarte w dychotomicznie sformułowanym tytule „sekularyzacja czy religijne ożywienie”, przewijało się we wszystkich wystąpieniach zarówno polskich, jak i niemieckich socjologów, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i badawczym.

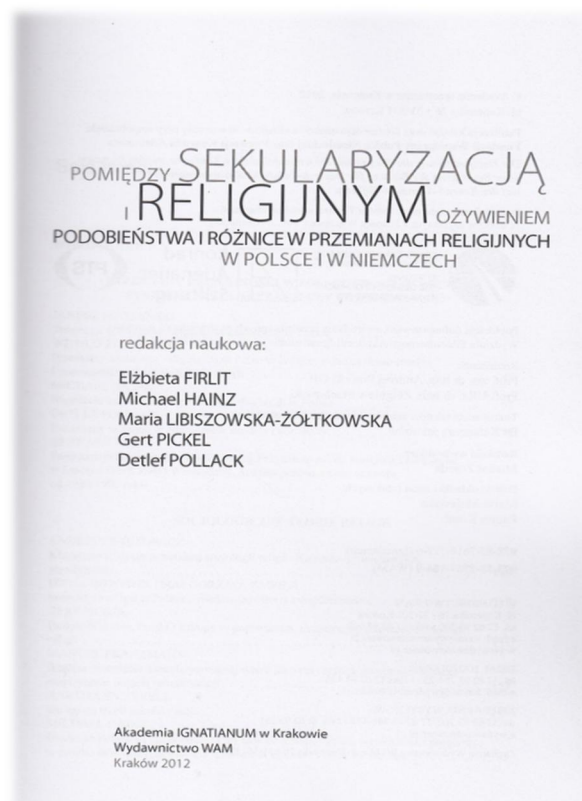
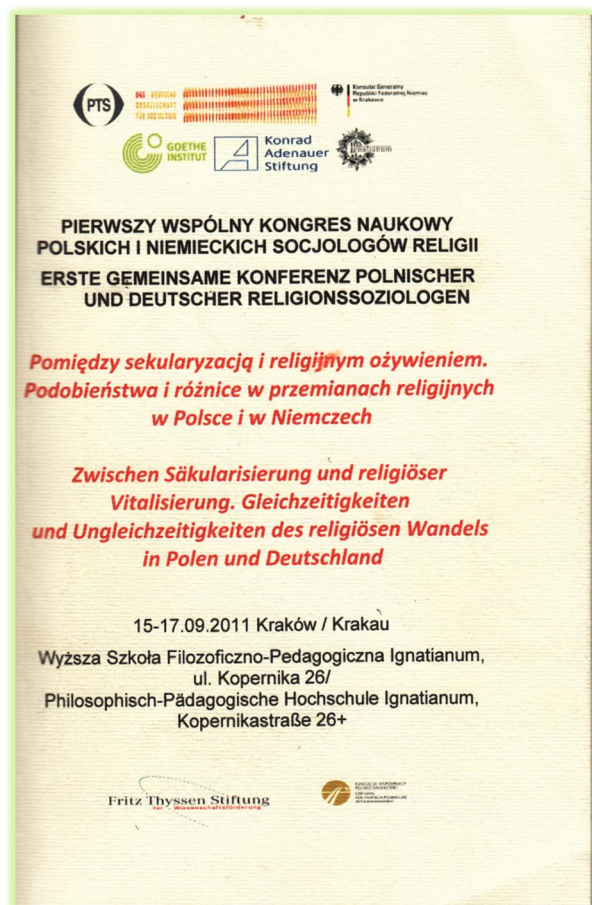
W ocenie sytuacji religijnej w Niemczech przeważała teza o postępującej sekularyzacji, pod warunkiem redefinicji tego pojęcia. Do opisu współcześnie dokonujących się przemian konkurują w niemieckiej socjologii religii trzy interpretacyjne paradygmaty: teoria racjonalnego wyboru (rynkowa teoria religii), teza o indywidualizacji wiary oraz teoria sekularyzacji. Do tych samych teorii odwołują się także polscy socjologowie.

Zarówno niemieccy, jak i polscy socjologowie byli zgodni, co do tezy o nieprzystawalności sytuacji religijnej i roli Kościoła w obu naszych społeczeństwach. Podkreślano, odwołaniami do wyników badań ogólnopolskich i sondaży międzynarodowych, że religijność Polaków jest ewenementem w wśród europejskich państw. Niezmiennie wysokie wskaźniki deklaratywności wiary na poziomie powyżej 90 procent, nie dają szansy na weryfikację tezy o sekularyzacji. Wnikliwy obserwator polskiej rzeczywistości dr Hainz uważa, że polska religijność jest zorientowana bardziej „wertikalnie” niż „horyzontalnie”. Wyraża się ona – jego zdaniem – głównie w zwyczajowych formach modlitwy, różnorodnych rytuałach nabożeństw i „oczywistych” przekonaniach religijnych, które opierają się na prostej wiedzy z katechizmu oraz sprawowanej przez księży władzy definiowania religii. Religia funkcjonuje bardziej jako medium symbolicznej integracji narodu, niż drogowskaz zachowań moralnych i społecznych. Taka konstatacja – w referacie szczegółowo udokumentowana – dała mu asumpt do postawienia pytania, czy jednak w Polsce nie mamy do czynienia z sekularyzacją mimo wysokiego poziomu religijności? Na tak postawione pytanie poszukiwaliśmy argumentów za i przeciw w czasie naszej dwudniowej konferencji. Autorytet polskiej socjologii religii Janusz Mariański prognozował, iż być może w XXI wieku zaznaczą się procesy „pełzającej” (spowolnionej) sekularyzacji podobne (ale nie identyczne) do

tych, jakie zaistniały w wysoko rozwiniętych społeczeństwach pluralistycznych. Zostaną uruchomione innego typu czynniki energicznie popierające i inicjujące procesy sekularyzacyjne niż te, które działały w okresie realnego socjalizmu (np. niewiara lub indyferentyzm religijny wywodzące się z przesłanek ideologii liberalnej). Ale oczywiście nie można wykluczyć odmiennych kierunków przemian. Procesy społeczne, zwłaszcza natury religijnej są bowiem trudno przewidywalne, i to, co w obecnym momencie wydaje się mało realne, w innych zmieniających się okolicznościach staje się prawdopodobne. Nie można jednak wykluczyć mechanizmu samospełniającego się proroctwa. Jeżeli zdecydowana większość ludzi wierzy w spełnienie się jakichś potencjalnych „stanów rzeczy”, to nie jest wykluczone, że zaistnieją one w rzeczywistości (około trzeci część Polaków uważa, że religijność w Polsce zmniejszy się w przyszłości).

O tych i jeszcze innych wątkach poruszanych na Kongresie przeczytać można w książce *Pomiędzy sekularyzacją i religijnym ożywieniem. Podobieństwa i różnice w przemianach religijnych w Polsce i w Niemczech*, Wydawnictwo WAM Akademia Ignatianum, Kraków 2012 r. Jej bliźniacza wersja, po niemiecku znajdzie się na półkach księgarskich w 2013 r. Książki pozwolą na kontynuację namysłu nad postawionymi pytaniami i z pewnością wywołą różnego typu dyskusje, tym razem na dużo szerszym forum.

Maria Libiszowska-Żółtkowska

POMIĘDZY SEKULARYZACJĄ
I RELIGIJNYM OŻYWIENIEM

PODOBIENSTWA I RÓŻNICE
W PRZEMIANACH RELIGIJNYCH
W POLSCE I W NIEMCZECH

Polska i Niemcy – odwieczni sąsiedzi – spotykają się na kartach tej książki, by ustalić podobieństwa i różnice we współczesnych przemianach religijnych dokonujących się w obu społeczeństwach. W stereotypowym postrzeganiu Niemcy uchodzą za kraj zdechrystianizowany, z pustoszejącymi – z roku na rok coraz bardziej – kościołami. W międzynarodowej ocenie sytuacja Kościoła w Polsce i religijność Polaków są czymś wyjątkowym. Porównanie sytuacji religijnej w Polsce i w Niemczech ma przybliżyć odpowiedź na pytanie, na czym polega nasza wyjątkowość?

(z Wprowadzenia)

Pomieszczone w tej pracy artykuły odzwierciedlają nie tylko potencjał intelektualny środowiska socjologów religii w Polsce i w Niemczech, ale nade wszystko ukazują najbardziej aktualne i newralgiczne zagadnienia związane z przeobrażeniami religii i religijności w obu społeczeństwach, które – najogólniej rzecz ujmując – oscylują wokół procesów sekularyzacyjnych ujawniających nie tylko tendencje progresywne, ale także regresywne. Te ostatnie sygnalizowane są w różnych przejawach rewitalizacji religii.

(z recenzji prof. dr. hab. Zbigniewa Stachowskiego)

Pomysł konferencji i pokonferencyjnej książki wydaje się nader pożyteczny, a jego realizacja ze wszech miar sensowna. (...) Niekwestionowanym walorem książki będzie „wpuszczenie” dzięki niej na nasz rynek socjologiczny rozważań znaczących, niemieckich socjologów religii: rozważań dotyczących czy to debaty nad fenomenem bądź teorią sekularyzacji, czy to realiów polskiej religijności.

(z recenzji prof. dr. hab. Andrzeja Potockiego OP)

